

РОЗДІЛ IV

Професійна освіта

УДК 37.013

Олена Гомонюк

Педагогічні умови формування професійно значущих якостей у майбутніх реабілітологів

Нині за всієї наявності та розмаїтості курсів у процесі професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах все ж мало уваги приділяють формуванню в них професійно значущих якостей, отож висвітленню цього актуального питання присвячено статтю.

Ключові слова: майбутні реабілітологи, професійно значущі якості, педагогічні умови.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наше суспільство потребує висококваліфікованих і компетентних професіоналів, здатних ефективно відновлювати стан здоров'я дорослих та дітей. Тому виникає необхідність формування професійно значущих якостей у майбутніх реабілітологів. Значення фахівців, які надають медичну і психологічну допомогу людям, нездатним самостійно справитися зі своїм нелегким фізичним або душевним станом, не можна недооцінювати. Адже на стан здоров'я дітей та молоді негативно впливає зниження рухової активності, гіподинамія, гіпокінезія, зумовлені інтенсифікацією сучасної освіти, недостатністю самостійних занять фізичною культурою, порушенням норм здорового способу життя. Проте формування професійно значущих якостей у майбутніх реабілітологів науковцями повністю не визначено, хоча потреба у фахівцях із фізичної реабілітації існує.

Мета і завдання статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов, що сприяють формуванню в майбутніх реабілітологів професійно значущих якостей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У сучасних формах підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації недостатньо уваги приділено питанням організації педагогічної роботи з формування професійно значущих якостей студентів. Також відсутні навчальні програми підготовки і корекції із цієї проблеми, що відображали би вимоги до професійно значущих якостей фахівця, виходячи з його професіограми.

Важливим методологічним принципом у визначенні змісту роботи з формування професійно значущих якостей майбутніх реабілітологів для більш ефективного виконання професійної діяльності є принцип діалектичної єдності діяльнісного й особистісного підходу. Він спирається на відому психологічну закономірність єдності свідомості і діяльності.

Знаний психолог С. Рубінштейн уважав, що основний позитивний зміст положення про єдність свідомості і діяльності полягає у твердженні та взаємозумовленості: діяльність людини зумовлює формування її свідомості, психічних властивостей, а ці, останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовами їхнього адекватного виконання [8].

Ми усвідомлюємо, що у змісті підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації мають знайти відображення історичні засади реабілітаційної роботи, її сутність, основні напрями і методи роботи з людьми. Саме тому потрібно відзначити, що навчання має розвивати такі якості, як емпатія, комунікативність, співчуття, готовність прийти на допомогу, що закладені в ментальності української душі.

Важливою рисою реабілітологів є альтруїзм як здатність робити добро іншій людині, незалежно від її походження, віри, соціального статусу, користі, яку вона приносить суспільству. Тому альтру-

істична установка, що входить в особистісні якості, вимагає від них уміння піднятися над своїми власними бажаннями і потребами та надати пріоритет потребам людини.

Чесність – необхідна якість фахівця з фізичної реабілітації. Він має говорити правду про ситуацію людини, яка звернулася за допомогою, про межі розв’язання її проблем, про труднощі, що зустрічаються в роботі, про можливі помилки та способи їх корекції.

Чесність реабілітолога – одна з умов довіри до нього з боку пацієнта та колег. У її зміст входять правдивість, єдність слова і справи, добровільне визнання своїх помилок.

Совість виступає внутрішнім контрольним механізмом свідомості, що означає спільне бачення, можливість подивитися на свої вчинки очима інших людей або з позиції найвищих моральних імперативів.

Безумовною умовою формування совісті є здатність людини прислухатися до своїх душевних процесів, її внутрішня чутливість та спостережливість, хоча докори сумління можуть діяти й тоді, коли людина хоче свідомо від чогось відійти, забути щось. У фахівця з фізичної реабілітації совість – це почуття моральної відповідальності за свою поведінку, потреба діяти відповідно до власних уявлень про добро, благо і справедливість. Керуючись власним почуттям справедливості і моральними цінностями суспільства, спираючись на совість, він може розібратись у найскладнішій ситуації та прийняти вірне, виправдане рішення.

Головним для поняття «справедливість» є повага прав і гідності людини, як вона виконує свої обов’язки. Для реабілітолога справедливість означає так виконувати свої обов’язки, щоб справедливість була щодо інших і завжди зберігалось почуття власної гідності. Ця риса має бути постійно присутня у взаємовідносинах фахівця з фізичної реабілітації з пацієнтами, колегами.

Етичні категорії гідності й честі займають особливе місце в структурі моральної свідомості, оскільки вони торкаються глибини внутрішнього світу людини і виступають основою моральної культури особистості. Для реабілітологів важливі самоповага особистості, недопустимість посягань на її суб’єктивність, свободу.

Гідність реалізується через увічливість, порядність, чесність, скромність, вимогливість до себе, самовладання, благородство. Еталоном порядності, моральної досконалості фахівця з фізичної реабілітації є благородство.

Чесність – форма самоповаги особистості, перетворена в соціально-моральну цінність. Вона тісно пов’язана з довірою. Суб’єктивне почуття честі знаходить відображення в гідній поведінці реабілітолога навіть у складних ситуаціях.

Уважність і спостережливість також є необхідними рисами особистості реабілітолога. Адже вони дають можливість побачити всі зміни в настрої пацієнта, підтримати його своєчасно, розвіяти сумніви, показати, що він цінує його.

Толерантність фахівця з фізичної реабілітації заснована на принципі поваги особистості в кожній людині, визнання за нею права вибору. Ця якість дає змогу прийняти людину такою, як вона є, визнати її право бути самою собою, мати власні погляди, переконання.

Скромність реабілітолога тісно пов’язана із самокритичністю та високою вимогливістю до себе. Він повинен уміти тверезо оцінювати свою працю, бачити в ній помилки, аналізувати й оцінювати власні дії та вчинки, сміливо виявляти власні недоліки, визначаючи їх чесно та відверто, приймати всі міри до їх усунення.

Ставлення людини до самої себе є надзвичайно важливим індикатором її уміння розв’язувати проблеми інших як свої власні. Адже «людина, котра нездатна зрозуміти саму себе, не зрозуміє й іншого, а не вміючи вирішити свої проблеми, не зможе допомогти ближньому», – справедливо вважає О. Карпенко [5, с. 18].

Витримка та самовладання є важливими якостями особистості фахівців із фізичної реабілітації. Адже витримка дає змогу зберігати зовнішньо спокійний вигляд, а самовладання допомагає зберігати спокій у душі. І навіть якщо пацієнт виплесне власні негативні емоції, то стриманість і самовладання стануть у нагоді для продовження роботи з ним.

Для майбутнього реабілітолога необхідне самовладання – особливість вольової поведінки людини, а в стійких формах – вольова риса вдачі, що виявляється в умінні володіти своїми почуттями і настроями, стримувати власні прагнення, якщо вони ведуть до неправильних реакцій, не допускати імпульсних дій.

Внутрішня здатність людської волі творити добро становить сутність любові. Адже любов – це перша важлива моральна чеснота кожної людини. Без любові реабілітолог не зможе бути для пацієнта близькою людиною. Любов поглиблює рівень довіри, відвертості, взаєморозуміння між пацієнтом і фахівцем із фізичної реабілітації. А байдужість до людини призводить до неухважності, нерозуміння її внутрішнього світу та зменшує ефективність впливу на неї.

Адекватна самооцінка необхідна фахівцю з фізичної реабілітації при здійсненні важливих для суспільства професійних функцій. Адже «самооцінка – це не лише пізнання самого себе, але й певне ставлення до себе: до своїх якостей і станів, можливостей, фізичних і духовних сил, тобто – само-свідомість» [11, с. 30]. Будучи складником *Я*-концепції, самооцінка відображає ступінь розвитку в людини відчуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить у сферу її *Я*. Тому низька самооцінка передбачає неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості.

Адекватна самооцінка допомагає реабілітологу правильно організувати управління своєю поведінкою. Самоповага, впевненість у собі, вимогливість до себе, адекватність самооцінки, самокритичність, самоактуалізація відображають сутність його *Я*-концепції.

Комунікабельність є важливою якістю фахівця з фізичної реабілітації, тому що від неї залежить успіх його діяльності в цілому. Адже під час спілкування він дізнається про ситуацію пацієнта, його проблеми, пріоритети, очікування. І саме в спілкуванні разом із ним реабілітолог розробляє план спільних дій із розв'язання проблеми, обговорює процес його виконання та результати.

Тому під час навчання у ВНЗ потрібно сформувати в майбутніх фахівців із фізичної реабілітації культуру спілкування, що є однією з найбільш важливих форм зовнішнього прояву внутрішньої культури особистості.

Оптимізм (з латин. *optimus* – найкращий) є поглядом на життя з позитивної точки зору та означає впевненість у кращому майбутньому. Оптимізм – це схильність у всьому в житті бачити кращі сторони, вірити в успіх, в успішний результат чогось.

Реабілітолог, будучи реалістичним, позитивним, відкритим і впевненим у можливості здійснення соціальної справедливості, здатності людини до постійного саморозвитку та самовдосконалення, уселяє оптимізм, радість, надію й віру в пацієнта. Адже оптимізм – це глибока довіра до життя і до людей, доброзичливість – риси, без яких неможливо працювати в соціономічній сфері.

Воля, як свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності, виявляється в умінні долати внутрішні та зовнішні труднощі в здійсненні цілеспрямованих дій і вчинків. Конкретно вона виступає в таких рисах характеру, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, мужність; на особистісному рівні виявляється в силі волі, енергійності, наполегливості, витримці та ін.

Без розвинутої сили волі фахівець із фізичної реабілітації не зможе виконати свій професійний обов'язок. Адже здатність не відступати перед труднощами, перешкодами, що виникають у процесі роботи, вміння доводити справу до кінця необхідні для виконання професійних функцій фахівцю соціономічній професії.

Реабілітолог прагне до самовдосконалення через власну діяльність, спілкування з іншими людьми. Навчаючись у ВНЗ, студент має намітити власну індивідуальну програму, тобто визначити основну лінію поведінки в майбутній професійній та особистій сфері. У цьому йому може допомогти самоосвіта й самовиховання.

Професія реабілітолога – це одна з тих професій, що не терпить застою в знаннях. Це зумовлено небувалим науково-технічним та соціальним прогресом, духовним розвитком нашого суспільства, інтенсивним ростом запитів та потреб вихованців у різних галузях знань, різноманіттю інтересів. Але найголовніше – те, що сучасна практика ставить таке розмаїття питань і ситуацій, розв'язати які може людина не просто освічена, а мисляча. Усе це зобов'язує майбутнього фахівця з фізичної реабілітації систематично вдосконалювати свою професійну майстерність, займаючись самоосвітою та самовихованням.

Поняття «самовдосконалення» часто використовують як синонім до поняття «самовиховання», що, на нашу думку, не зовсім доречно. Адже виховувати та самовиховувати можна тільки психічні компоненти: волю, моральність, поведінку, світогляд, а самовдосконалювати, крім духовної сфери, природні, матеріальні, внутрішні фізіологічні процеси.

Наше дослідження засвідчило, що 95 % першокурсників, які навчаються за спеціальністю «Фізична реабілітація», досить ясно й точно уявляють собі функції реабілітолога: це фахівець, котрий надає медичну і психологічну допомогу людям.

Серед основних якостей, що мають бути притаманні реабілітологу, студенти називають такі: цілеспрямованість, професіоналізм, чуйність, щирість, толерантність, чесність, відповідальність, почуття обов'язку, тактовність, захопленість (97 %).

Найбільш важливими функціями реабілітолога, на їхню думку, є виявлення людей, які потребують медичної та соціально-психологічної допомоги, неухильне дотримання кодексу етики фізичного реабілітолога (89 %).

Студенти вважають, що фахівці з фізичної реабілітації повинні мати знання з медицини, психології, реабітології, юриспруденції, педагогіки, а також певний життєвий досвід до моменту початку роботи.

Значення реабілітологів, як свідчать дані анкетування, полягає в тому, що їхня праця має сприяти відновленню здоров'я людей, які страждають від хронічних хвороб, поверненню до нормального життя людей із фізичними вадами, людей з особливими потребами.

У майбутній професії фізичного реабілітолога студентів захоплює широка сфера діяльності; «можливість творити добро»; бажання надати допомогу всім верствам населення і «можливість розв'язувати проблеми людей, щоб зробити їхнє життя кращим»; постійне спілкування з новими і цікавими людьми; шляхетність професії.

Абсолютно всі студенти погоджуються з думкою, що в професійному портреті реабілітолога не повинні бути такі якості, як брутальність, повільність, помисливість, нерішучість, нестриманість, нетерпимість, уразливість, холодність.

Отже, виходячи з даних анкетування, можна зробити висновки, що для більш ефективної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації необхідно:

- в існуючу модель фахівця ввести більш розширений блок особистісних якостей фахівців;
- співвідношення теоретичних і практичних занять зробити з істотною перевагою на користь останніх;
- у технологію навчання включити більше число ігрових методик і тренінгів;
- у процесі підготовки фахівців спиратися на особистісно-орієнтований підхід.

Одночасно з анкетуванням студентів для отримання більш повної інформації з питання про формування професійно значущих якостей у майбутніх реабілітологів були проаналізовані методичні документи, що відображають зміст моделі підготовки майбутнього фахівця з фізичної реабілітації, а також досвід роботи Хмельницького національного університету.

Проведений аналіз дав змогу виявити і позитивні сторони підготовки, і її недоліки. До позитивних сторін можна віднести здійснення цілеспрямованого процесу розроблення й реалізації єдиних педагогічних вимог до загальноосвітньої підготовки студентів; результативність навчання досягається через активізацію навчального процесу, використання і впровадження в навчальний процес таких форм та методів навчання, як семінарські і практичні заняття, дискусії, моделювання виробничих і практичних ситуацій.

До недоліків у підготовці фахівця в галузі фізичної реабілітації можна віднести відсутність цілеспрямованого професійного добору абітурієнтів; відсутність чіткого розуміння викладачами моделі фахівця та його професіограми; відсутність підручників; відсутність соціального замовлення на конкретні робочі місця із чітко сформульованими вимогами до знань і умінь майбутнього реабілітолога, а також відсутність спільних планів з організаціями – роботодавцями.

Розглядаючи проблему формування професійно значущих якостей у майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, вивчаючи потреби соціально-педагогічної практики, спрямованої на підвищення ефективності виконання професійної діяльності, ми зробили висновок, що за всієї наявності та розмаїтості курсів у процесі навчання немає відповідного програмно-методичного забезпечення в системі підготовки і підвищення кваліфікації реабілітологів. А це й повинно стати об'єктом уваги дослідників, практичних працівників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підвищення ефективності процесу формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації можливе, якщо будуть дотримуватися такі педагогічні умови:

1. Формування позитивного ставлення студента до діяльності реабілітолога.
2. Організація навчально-виховного процесу на основі аналізу й моделювання професійно значущих якостей.

3. Соціально-педагогічна підготовка педагогічних кадрів вищої освіти.

Перспективою подальших досліджень є вивчення професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, зокрема її складників – психолого-педагогічної, валеологічної, правової та інших компетентностей.

Джерела та література

1. Бакштановский В. И. Профессиональная этика: социологические ракурсы / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов // Социол. исслед. – 2005. – № 8. – С. 3–13.
2. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов : [учеб.-метод. пособие] / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. – М. : Высш. шк., 1989. – 144 с.
3. Дьяченко Т. В. Применение методов активного обучения при подготовке специалистов по физической реабилитации / Т. В. Дьяченко, А. В. Подройко, Т. Н. Бугеря // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХДАДМ (XXIII), 2004. – №16. – С. 54–57.
4. Зенченков І. П. Філософсько-педагогічна взаємодія духовного і фізичного в процесі формування майбутнього педагога-реабілітолога / І. П. Зенченков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків ; Донецьк : ХДАДМ (XXIII), 2005. – № 10. – С. 21–23.
5. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника : [навч.-метод. посіб.] / О. Г. Карпенко ; Держ. центр соц. служб для молоді ; М-во України у справах сім'ї, дітей та молоді ; Ін-т соц. роботи та упр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2004. – 164 с.
6. Кукса В. О. Сутність фізичної реабілітації / В. О. Кукса // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2001. – № 1. – С. 46–51.
7. Методи навчання як спосіб систематизації дидактичних знань і умінь / В. І. Бондар // Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів : навч. посіб. – К. : [б. в.], 1996. – С. 30–43.
8. Основы общей психологии : уч. пособие. В 2 т. Т. 1 / С. Л. Рубинштейн ; Акад. наук СССР, Ин-т философии. – [2-е изд.]. – М. : Педагогика, 1989. – С. 488.
9. Пересадин Н. А. Реабилитология. Стратегия и тактика эффективного восстановления здоровья : [монография] / Н. А. Пересадин, Т. В. Дьяченко. – Луганск : Знание, 2004. – 480 с.
10. Полякова Т. С. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей / Т. С. Полякова. – М. : Педагогика, 1983. – 200 с.
11. Сознание и самосознание : науч. изд. / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1972. – 303 с.
12. Толковый словарь русского языка. В 4 т. / [под ред. Д. Н. Ушакова.]. – М. : ООО «Изд-во “Астрель”», ООО «Изд-во “АСТ”», 2000. – 500 с.

Гомонюк Елена. Педагогические условия формирования профессионально значимых качеств у будущих реабилитологов. Наше общество нуждается в высококвалифицированных и компетентных профессионалах, способных эффективно восстанавливать состояние здоровья взрослых и детей. Поэтому возникает необходимость формирования профессионально значимых качеств у будущих реабилитологов. Значение специалистов, оказывающих медицинскую и психологическую помощь людям, неспособным самостоятельно справиться со своим нелегким физическим или душевным состоянием, нельзя недооценивать. Ведь на состояние здоровья детей и молодежи негативно влияет снижение двигательной активности, гиподинамия, гипокинезия, обусловленные интенсификацией современного образования, недостаточностью самостоятельных занятий физической культурой, нарушением норм здорового образа жизни. Рассматривая проблему формирования профессионально значимых качеств у будущих специалистов по физической реабилитации, изучая потребности социально-педагогической практики, направленной на повышение эффективности выполнения профессиональной деятельности, мы пришли к выводу, что при всем наличии и разнообразии курсов в процессе обучения нет соответствующего программно-методического обеспечения в системе подготовки и повышения квалификации реабилитологов. Цель статьи заключается в обосновании педагогических условий, способствующих формированию у будущих реабилитологов профессионально значимых качеств.

Ключевые слова: будущие реабилитологи, профессионально значимые качества, педагогические условия.

Gomon'yuk Olena. Pedagogical Conditions of Future Rehabilitators' Professionally-important Qualities Formation. Our society needs highly qualified and competent specialists, who are able to revive adult's and children's health. That's why the necessity of future rehabilitators' professionally-important qualities formation appears. The importance of the specialists who give medical and psychological assistance to people who are unable to manage their physical and inner state can't be underestimated. Low level of activity, hypodemia, hypokinesia, caused by intensification of modern process of education, insufficient amount of independent physical training lessons, breaking the norms of healthy life influence children's and youth health negatively. Considering the problem of future

physical rehabilitators' specialists professionally-oriented qualities formation, studding the needs of social-pedagogical practice, aimed at raising the efficiency of professional activity. We concluded that even using the variety of courses in the educational process, there is no certain curriculum and teaching materials in the system of training. The main goal of this article is the explanation of pedagogical conditions, which contribute to the future rehabilitators' professionally important skills.

Key words: future rehabilitators, pedagogical conditions, professionally-important qualities.

Стаття надійшла до
редколегії
27.05.2014 р.